

Fra Grundtvig-litteraturen

I anmeldelsesdelen i årgang 2000 havde der indsneget sig en meningsforstyrende fejl:

I William Michelsens anmeldelse af Vartovbogen (s. 203, næstsidste linie) stod der »lys«, hvor det skulle have været kys [sc. det kys, hvormed Judas forrådte Jesus].

To Grundtvig-biografier

Af Erik Kelstrup

Ebbe Kløvedal Reich: Solskin og Lyn – Grundtvig og hans sang til livet, 2000, 248 s., ill.; Finn Abrahamowitz: Grundtvig Danmark til lykke, 2000, 413 s., ill.

Ved indgangen til det nye årtusinde er der fremkommet hele to biografier om Grundtvig, og interessen for dem har været stor. Det synes i sig selv at vidne om, at Grundtvig stadig har noget at sige ind i en dansk sammenhæng. At relevansen af Grundtvigs tanker tilmed strækker sig ud over landets grænser har den stigende internationale opmærksomhed på den gamle dansker tydeliggjort. Og dermed er rækkevidden af Grundtvigs tænkning allerede antydet. Nok er Grundtvig i en helt særlig grad knyttet sammen med det at være dansk. Han har direkte og indirekte præget Danmark og dansk kultur i et næsten uoverskueligt omfang. Tilmed lå Danmarks velbefindende Grundtvig selv særdeles meget på hjerte. Men Grundtvigs horisont stoppede ikke et sted imellem Kongeåen og Ejderen. Han tænkte langt videre. Alene af den grund, at fundamentet for Grundtvigs tænkning var givet med kristendommen. Centrum i hans univers var den Gud, som han igennem hele sit liv i skrifter, salmer og prædikener forkyndte som åbenbaret i mennesket Jesus fra Nazareth.

At Grundtvig således på én gang er særlig dansk og alligevel international, synes også at udgøre en væsentlig baggrund for fremkomsten af ovennævnte biografier. Med et langt indledende kapitel om blandt andet de grundtvigske skoletankers internationale virkningshistorie slår Ebbe Kløvedal Reich fast, at denne enestående dansker ikke lader sig sætte i bås som snæversynet nationalist. Og Finn Abrahamowitz understreger i sin indledning, at det er den tætte forbindelse mellem Grundtvig og det danske, der gør det uomgængeligt at beskæftige sig med Grundtvig, hvis man vil vide, hvad det vil sige at være dansk: »Grundtvig er den, der har givet kød og blod, ja og lymfe og immunforsvar, til begreberne danskhed og folkelighed, fædreland og modersmål.« (s. 7). I den forbindelse understreger han helt på linie med Reich: »Grundtvig var ikke nationalist, endsige racist«. Hermed synes et fælles anliggende for Reich og Abrahamowitz at være givet. De ønsker begge at præsentere den Grundtvig, der om nogen formåede at bidrage positivt til, hvad det vil sige at være dansk, uden nationalistiske eller fremmedfjendske undertoner. En sådan tilgang er ikke overraskende i en tid, hvor

spørgsmål om det nationale og det internationale, om dansk kultur og det multikulturelle, er genstand for stor opmærksomhed.

Men er spørgsmålet om det danske en væsentlig baggrund for forfatternes tilgang til Grundtvig, så er det dog ikke det, deres bøger først og fremmest handler om. Før alt andet prætenderer begge bøger nemlig at give en historisk indføring i Grundtvigs liv og tanker. Der er tale om to biografier, hvis primære sigte er at præsentere Grundtvig, som han var. Hvad han oplevede, gjorde, sagde og ikke mindst skrev. Hans liv genfortælles fra begyndelse til slutning i omhyggelig kronologisk orden med plads til tematiske afstikkere. Og vægten lægges i begge biografier på centrale forhold i Grundtvigs liv.

Når man vurderer de to biografier, er det vigtigt at medtænke, hvilken læserkreds de henvender sig til. Ingen af bøgerne hævder at komme med nye eller overraskende vinkler på Grundtvig. De henvender sig ikke til en snæver kreds af Grundtvig-forskere. Deres sigte er derimod tydeligvis bredt. De henvender sig til den nysgerrige, der ønsker at vide mere om, hvem Grundtvig egentlig var. De vil fortælle, hvad nogle måske kendte i forvejen, men hvad der har manglet i vor tids flodbølge af biografier: historien om Grundtvig. Og lad det være sagt med det samme. Med henblik på den almindelige læser rammer begge bøger lige i plet. De er begge skrevet i et lettilgængeligt og levende sprog, der med en imponerende klarhed river læseren med gennem Grundtvigs kringelkrogede løbebane. Begge forfatterne gør fint brug af den foræring, der er givet alene med Grundtvigs indholdsrige og også for en nutidig læser vedkommende liv.

I Reich's bog er den egentlige Grundtvig-udredning indrammet af aktualiserende afsnit (før og efter). Selve Grundtvig-udredningen er bygget op omkring Grundtvigs sange og salmer. Eller man skulle måske sige: med Grundtvigs sange og salmer som akkompagnement. Og det er et velvalgt greb. Grundtvig talte uden tvivl klarest i sin poesi, ligesom det også er sangskriveren Grundtvig, de fleste kender. Teksten kaster et fint lys ind over sangene og salmerne, og disse lader omvendt Grundtvig selv komme til orde, og giver dermed læseren mulighed for en direkte konfrontation med den gamle. Det siger sig selv, at der er forskel i graden af sammenhæng mellem de enkelte sange/salmer og den historiske situation, de er skrevet i. En kobling mellem tekst og poesi lader sig derfor ikke gøre uden videre alle steder. Men når det lykkes, står det virkelig stærkt. En grundlæggende pointe for Reich er hævdelser af, at Grundtvig er en enestående original, der unddrager sig vore rammer og afgrænsninger. Der er altid noget mere og noget andet at hente hos ham, ligesom vi næppe kan bemægtige os ham uden i et eller andet omfang at blive modsagt.

Abrahamowitz's biografi er mere traditionelt opbygget, og den er i det hele taget mere detaljeret og omfattende (og derfor også betydeligt længere). Abrahamowitz gør flittigt brug af lange citater, og også dette giver læseren mulighed for at få et vist førstehånds-kendskab til Grundtvig selv. Generelt er Abrahamowitz's citater yderst velvalgte og tjener til at gøre gengivelsen mere nuanceret, uden at det går ud over klarheden. Derudover analyserer Abrahamowitz en række centrale tekster (særligt salmer) af Grundtvig, og dette tolkningsarbejde er med til at tydeliggøre billedet af ham.

Abrahamowitz's sprog er mere nøgternt end Reich's. Sidstnævnte bruger tydeligvis en betoning af de dramatiske højdepunkter omkring de forskellige begivenheder i Grundtvigs liv til at gøre gengivelsen mere levende. Der fortælles mere hos Reich, hvor Abrahamowitz snarere fortrinsvis redegør. Det skal ikke forstås på den måde, at

Reich ikke er troværdig, eller at Abrahamowitz er kedelig. Slet ikke, men tendensen er tydelig. Sagt lidt groft: Reich's biografi er mere medrivende, hvor Abrahamowitz's har større tyngde.

Nært forbundet hermed er også en forskel i en anden henseende. Hvor Reich helt bevidst forbinder sin Grundtvig-fremstilling med et forsøg på at indkredse og understrege det nutidsrelevante ved Grundtvigs tænkning, dér tager Abrahamowitz direkte afstand fra et sådant projekt. I forordet lyder det: »Der er *ingen* aktuliseringer inde i bogen. Jeg finder det aldeles uhistorisk og usandt at ville lade Grundtvig udtale sig om noget, der sker over hundrede år efter hans død. Man vil ikke finde mindste betydning til nutidens spørgsmål fra min side inde i bogen. [...] Jeg beskriver Grundtvigs liv og tanker, så godt jeg kan. Hvad der tolkes ud af dét, må læseren selv finde ud af.« (s. 9). En sådan udtalelse synes imidlertid at kalde på kritisk opmærksomhed. Kan det virkelig lade sig gøre med en sådan grad af objektivitet, som Abrahamowitz her lægger op til? Er ikke også hans egen tilgang bestemt af de sider af Grundtvig, der optager ham selv? Træder Abrahamowitz virkelig »et skridt tilbage og overlader det til læseren at få et godt langt samvær med dette betagende menneske [Grundtvig]« (s. 10)? Har det ikke betydning for læsningen af Grundtvig, når Abrahamowitz i indledningen emfatiske fastslår, at »kernen i vor danskhed: Det er Grundtvigs salmer!« (s. 8)? Kommer Abrahamowitz virkelig udefra med »et frit og uhildet syn på« Grundtvig – eller har det ikke betydning, at han i »20-25 år har arbejdet i hans tradition« (s. 10)? Eller stikker nutidsmennesket ikke snuden lidt for langt frem, når det midt i redegørelsen for Grundtvigs kritik af den løsslupne fornuft i »Nordens Mythologi« pludselig lyder: »Løke er Fornuften, når den river sig løs og bliver farlig. Teknikken, der gør nogle Handlinger mulige, men som er etisk tvivlsomme« (s. 211)? Her ledes tanken uvægerligt hen på vor tids bio-etiske dilemmaer. Abrahamowitz's objektiverende hensigtserklæring i forordet er prisværdig, men problemet med den er, at den kan sløre det forhold, at Abrahamowitz's biografi er en *tolkning*, ligesom enhver anden biografi må være det. Og som tolkning bringer biografien allerede i sig selv nutiden og dens problemstillinger ind i læsningen af Grundtvig – om det så sker ad bagdøren!

Når det er sagt, så skal det også med det samme understreges, at Abrahamowitz's tolkning af Grundtvig er nuanceret og sober. Der er både indlevethed og kritisk distance. Der redegøres klart og koncentreret for omstændigheder og begivenheder i Grundtvigs liv, uden at en bestemt vinkel stjæler al opmærksomhed. Som eksempel kan det nævnes, at Abrahamowitz formår at drage nytte af sine indsigter som psykolog, uden at denne tilgangsvinkel øver vold på fremstillingen. Det sker i en behersket og indsigtsgivende form.

Reich lægger ikke skjul på sine anliggender. Det vidner de indledende og afsluttende afsnit om med al tydelighed. Men her kan kritikken så til gengæld vendes lidt den anden vej. Det er prisværdigt, at Reich ønsker at fremsætte et mere troværdigt billede af Grundtvig end det, snævertsynede nationalister til tider har tegnet. Imidlertid må man spørge, om ikke det lange indledningsafsnit kunne have været brugt på noget lidt mere relevant end en omfattende redegørelse for skoletankernes udenlandske virksomheds historie – ikke mindst, når man ellers i bogen ser, hvordan Reich på imponerende vis kan få sagt rigtig meget godt på meget lidt plads.

Hvorom alt er, så har både Reich og Abrahamowitz gjort et flot stykke arbejde. Det er sin sag at koge Grundtvigs omfangs- og begivenhedsrige liv ned til henholdsvis 248 og 413 sider og så få det meste og det væsentligste med. Men det har de begge

faktisk formået. Man vil altid kunne gøre indvendinger. At Grundtvig kan læses forskelligt, er vist ikke nogen hemmelighed for dette tidsskrifts læsere. Også jeg kan have mine indvendinger mod visse tolkninger. For eksempel har Reich næppe ret i, at Grundtvigs fastholdelse af forsagelsen ved trosbekendelsen begrundes ud fra modsigelsens grundsætning. Det har ikke noget at gøre med, at vi ikke kan »verkende Gud uden at have et modsat begreb om Hans fjende« (s. 105). Nej, forsagelsen skal fastholdes, fordi Guds fjende, djævelen, den onde, løgneren slet og ret skal forsages (og dermed ikke tros på). Forsagelsen er »det kristelige Udtryk for Omvendelsen«. Den udtrykker »Bortvendelsen fra al Løgn og Ondskab, uden hvilken det umulig kan være ærlig ment med den Henvendelse til Naaden og Sandheden, som den apostoliske Tros-Bekjendelse udtrykker« (US IX, s. 349).

Som et andet eksempel kunne det nævnes, at Abrahamowitz i forbindelse med Dimis-prædikenen hævder, at Grundtvig her ikke er en troende kristen, men at det blot er, som om han »afprøver teatermasker, roller.« (s. 87). Det mener jeg, er temmelig misvisende. Det er alvor for Grundtvig, da han i foråret 1810 går på prædikestolen, og da han efterfølgende med et umiskendeligt kristent farvet tilegnelsesdigt til faderen udgiver sin prædiken – en prædiken, der igen på sin side ikke tilfældigt får titlen »Hvi er Herrens Ord forsvundet fra hans Hus?«.

På grund af det enorme stof, som begge bøger gaber over, finder man ikke overraskende også enkelte direkte fejl. Reich skriver for eksempel, at Grundtvig i 1810 rejser til Udby to dage før nytår, og at Grundtvigs far i den forbindelse siger til vennen Sibbern »Min søn er ikke sindssyg. Han har anfægtelser.« (s. 48). Datoen for afrejsen er den 20. december, og faren har – ifølge Sibbern – blot sagt: »Min Søn har Anfægtelser«. Der tales ikke om sindssygdom i sammenhængen. Det er i øvrigt ikke denne bemærkning Sibbern forundres over, men derimod, at Grundtvigs far fatter sig så hurtigt. Et andet eksempel er Abrahamowitz's fejlagtige hævde af, at verden ifølge Luther er »et ondt, fremmed sted, det bare gælder om at slippe fra« (s. 160). Den behøver vist ikke yderligere kommentarer.

Disse unøjagtigheder og småfejl er imidlertid ubetydelige. De er snarere at karakterisere som undtagelser i et par meget velskrevne bøger. Begge bøger giver et fint indblik i Grundtvigs liv og virke, og hvad mere er, så supplerer de faktisk hinanden ganske godt. Man kan næsten se i ånden, hvordan vejen går fra Reich's gedigne appetitvækker til Abrahamowitz's detaljerede og nuancerede udfoldelse – og måske endda og forhåbentlig videre til Grundtvig selv! For det er jo ham, det hele drejer sig om. Bøgerne skulle gerne få flere til at læse Grundtvig. Kløvedal Reich og Abrahamowitz har i hvert fald givet et fortrinligt redskab til at åbne mastodonten. At det tilmed i begge tilfælde er gjort som levende og letlæste historiske biografier, gør, at bøgerne udfylder et hul, der alt for længe har stået åbent i Grundtvig-litteraturen.